

Sadržaj

PREDGOVOR.....	7
<i>Prvo poglavlje</i>	
ZDRAV RAZUM, SAMORAZUMLJIVOST I MOĆ	15
<i>Drugo poglavlje</i>	
DANAŠNJI ZDRAV RAZUM: KAPITALISTIČKI REALIZAM	63
<i>Treće poglavlje</i>	
KAPITALIZAM I MILITARIZAM	107
<i>Četvrto poglavlje</i>	
KAPITALIZAM VERSUS ŽIVOTNA SREDINA	167
<i>Peto poglavlje</i>	
NEOLIBERALIZAM, GLOBALIZACIJA I FINANSIJALIZACIJA ...	215
<i>Šesto poglavlje</i>	
OTPOR I ODGOVOR	267
<i>Sedmo poglavlje</i>	
DRUŠTVENA PROMENA	311
KAPITALIZAM I KOVID-19: ZAKLJUČNE OPASKE	347
DODATNA LITERATURA	357
INDEKS	375
O AUTORIMA	401

PREDGOVOR

Neobuzdani, naizgled beskrajni ratovi, vrući i hladni. Širokora-sprostranjena i sveobuhvatna ekološka katastrofa. Nezabeleženi nivoi globalnog bogatstva i nejednakosti u prihodima i, kao odgovor na te i druge simptome sloma sistema, sve represivniji i sve autoritarniji režimi koji manipulišu otrovnom retorikom koja unosi razdor. To su okolnosti karakteristične za svakodnevni život milijardi ljudi na ovoj planeti u ovom trenutku. Knjiga je zasnovana na kursu koji smo tokom prethodne tri godine zajedno držali na Univerzitetu Arizone; njime smo pokušali da povežemo opisani skup egzistencijalnih okolnosti s njihovim temeljnim, sistemskim uzrocima. Takođe, kurs je nastojao da te veze istraži i sagleda kako te veze ukazuju na mogućnosti koalicionih politika i delotvornih akcija.

Glavni ciljevi kursa, a sada i ove knjige jesu promišljanje prevladavajućeg načina na koji je društvo organizovano, socijalno, politički, ekonomski, kulturno i, na osnovu toga, pokazivanje teorijskih, istorijskih i praktičnih povezanosti između takvog načina organizovanja društva i posledičnih rezultata koje on proizvodi. Takođe, pokazujući sistemske strukturne podloge tih naizgled nepovezanih tema nadamo se da smo ponudili skup razloga za političku koheziju i koaliciju među brojnim i raznolikim grupama koje rade na ostvarivanju ekonomske, društvene, političke i ekološke pravde. Ako su predstavljene pomoću glavnih mehanizama koji oblikuju širokorašprostranjene poglede na svet, te se

pojave barem na površini gotovo uvek javljaju kao međusobno nepovezane. Takva preovladavajuća karakterizacija istinita je čak i za aktiviste i, otud, retko dovodi do one vrste političke kohezije i koalicije koje su neophodne za delotvorne, dosledne i progresivne odgovore.

Jasno, mnogo se toga promenilo na američkoj i međunarodnoj političkoj sceni od trenutka kada smo počeli s kursom 2017. godine, ali tokom prethodne tri godine naš cilj bio je da pokušamo naglasiti postojanje kontinuiteta u pitanjima koja nas okupiraju. Drugim rečima, iako smo zainteresovani i za razmišljanje o promeni okolnosti, pre svega smo usredsređeni na kontekstualizaciju takve promene unutar širokog opsega istorijskih, političkih, ekonomskih i društvenih pojava. Želimo da pokažemo te promene i da istaknemo njihove unutrašnje veze, a ne da ih naprosto ostavimo takve kakve su, kako se to često čini, kao da su u pitanju nepovezani i različiti događaji. Nastojimo da osvetlimo neke nove forme i da naglasimo ona pitanja kojima smo se bavili prethodnih nekoliko godina, ali na način koji pokazuje njihovu povezanost i njihovo utemeljenje u dugotrajnim sistemskim i institucionalnim okvirima.

I kurs i ovu knjigu počinjemo postavljajući neka osnovna pitanja: kako znamo ono što mislimo da znamo o svetu? U tom početnom istraživanju okrećemo se skupu pitanja koja se tiču načina na koji ljudi dolaze do razumevanja toga kako svet funkcioniše. Taj skup procesa, praktično razumevan kao proizvodnja, jačanje i promena zdravog razuma neprekidan je projekat. Oni koji imaju koristi od statusa kvo neprestano rade na tome da nas navedu na to da način na koji stvari jesu razumemo kao način na koji stvari treba da budu. Načini na koje razumevamo svet tesno su povezani s načinima na koje ostvarujemo interakciju sa svetom. Takođe, nameravamo da osvetlimo složene povezanosti između zdravog razuma i moći. Ovde koristimo gramšijevski pojam hegemonije, definiciju i ulogu intelektualaca te načine na koje ekonomija (široko razumevana) i druge dimenzije društva stupaju u interakciju i života za različite klase i kategorije ljudi proizvode raznolika iskustva svakodnevnog.

U drugom poglavlju ispitujemo ono za šta držimo da je preovladavajući, trenutni zdrav razum (*common sense*) u velikom delu sveta. Ako je, kao što tvrdimo, reč o vrlo korisnom pojmu za razumevanje

toga kako mislimo i poimamo svet, šta je danas zdrav razum? Zajedno s drugim analitičarima, prevladavajući zdrav razum nazivamo kapitalističkim realizmom. Prihvatamo se tumačenja tog izraza ne samo kao opisa dominantnog političko-ekonomskog okvira već i kao načina da se istakne ono što njegovi zastupnici tvrde, naime da nema uistinu smislene alternative organizovanju društva u skladu s kasnom fazom industrijskog državnog kapitalizma. Jasno je da je društvo, američko zasigurno ali i mnoga druga, organizovano u skladu s njom. To je osnovni okvir unutar kojeg ćemo pokušati da razumemo ishodišne probleme i posledice. Još jednom, tokom prethodnih nekoliko godina došlo je do suštinskih promena unutar varijanti kasne faze kapitalizma, kao i promena između njih; naša procena te promene smešta unutar odgovarajućih kontinuiteta i konteksta.

U trećem poglavlju počinjemo s ispitivanjem nekih logičnih posledica koje su proizašle (kako se i očekivalo, tvrdimo) iz organizovanja društava u skladu s kapitalističkom realističkom političkom ekonomijom. Počinjemo višeslojnim odnosima između kapitalizma i različitih istorijskih i savremenih mehanizama koje kapitalisti (i njihovi ključni partneri unutar državnih sistema) koriste ili su koristili za širenje te forme političke ekonomije na ceo svet. Ti procesi najpoznatiji su pod imenom kolonijalizma ili imperijalizma (i u istorijskim i u neo-formama) i obično su praćeni često neizbežnim odgovarajućim procesima militarizma. U ovom poglavlju vrlo ćemo pažljivo ispitati kako se kapital, kada njegova mobilnost nije sputavana preprekama, kreće širom sveta tragajući za uslovima koji će maksimalizovati dodatnu vrednost i profit. Istorijski posmatrano (ali i danas), to je obično podrazumevalo jeftiniju radnu snagu ili resurse i(li) profitabilna tržišta. U novije vreme, primamljivi uslovi takođe su uključivali poželjnija regulativna (npr. ekološko ili radno), monetarna ili poreska okruženja da bi se maksimalizovala akumulacija profita. Ti poduhvati, koji su vrlo često značili invaziju na prerogative i suverenitet drugih, stvorili su dugu i krvavu istoriju i današnje stanje, a vrlo verovatno i zlosretnu budućnost.

Četvrto poglavlje posvećujemo ispitivanju najvažnijih posledica odnosa između kapitalističke političke ekonomije i životne okoline koji, tvrdićemo, danas predstavlja drugu grupu egzistencijalnih kriza. Iako

zasigurno postoje varijante apstraktnog kapitalističkog modela, jedna postojana i tipična tendencija jeste da se na planetu gleda ili kao na riznicu (neophodnih resursa, uključujući i energiju) i(li) kao na deponiju (za otpad svake vrste, u velikoj meri zahvaljujući stalnoj potrebi za onim novim i pratećoj suvišnosti onog starog). Posledica takve orijentacije jeste da priroda, i kao samostalna vrednost i kao utilitarni garant održivog života, mora biti podvrgnuta bezobzirnom proračunu troškova i koristi. Pri takvom vrednovanju mora biti otpisano sve što ne vodi maksimalizaciji profita ili smanjenju gubitaka, a idealno bi bilo da nema nikakvu vrednost. U kombinaciji sa sve većim usredsređivanjem na sve kraće i kraće vreme za maksimalizaciju uložениh sredstava, imperativ koji nameće konkurencija, eksternalizovanje svih troškova koji ne donose finansijske efekte doveo je do litanije ekoloških jadikovki, uključujući i klimatsku katastrofu koja pretila životu na planeti kakav poznajemo.

U narednom, petom, poglavlju počinjemo istraživanje običnijeg, više svakodnevnog nasilja kapitalizma u njegovoj današnjoj neoliberalnoj, globalizovanoj i finansijalizovanoj formi. Iako ne nužno dramatične na način na koji je to militarizam ili ekološka katastrofa, te svakodnevne teme imaju simbolični uticaj na milijarde ljudi širom sveta i njihovu svakodnevicu. Počev uglavnom od kasnih sedamdesetih godina dvadesetog veka, s cvetanjem ranih osamdesetih (iako su izvorne ideje mnogo starije), posebno u SAD-u i Ujedinjenom Kraljevstvu, neoliberalizam je bio projekat elita zarad povratka ono nešto malo dobitaka koje su druge klase ostvarile neposredno posle Drugog svetskog rata. Glavne postavke uključuju eliminaciju (ili, još bolje, privatizaciju) svih državnih službi, sveobuhvatan napad na sposobnost radničke klase da se organizuje, veliku deregulaciju svakog segmenta ekonomije i apsolutnu veru u na tržištu zasnovane principe za prosuđivanje o svim elementima društvenog, političkog, kulturnog i ekonomskog života. Rezultati su bili vrtoglavi nivoi bogatstva i nejednakost u prihodima, nestanak ili znatno smanjenje čak i najšturijih odredaba socijalne zaštite, nestanak „naroda“ u bukvalno svim sektorima i rezanje (idealno na nulu) javnih očekivanja za bilo šta što bi moglo biti obezbeđeno od nečeg što se zove „društvo“.

To su, dakle, tri velike grupe posledica kojima se u nastavku okrećemo: militarizam (i pretnje rata i „terorizma“), ekološka katastrofa i

naizgled svetovnjiji pratioci neoliberalnih posledica. No, te pojave proizvode reakcije. Jednom kada se posledice toga pojave u svetu, treba da razmislimo o načinima na koji se zahvaljujući njima društveni pokreti povezuju, kao i o iznetim zahtevima za progresivnu promenu. No, istovremeno, želimo da promislimo o načinima na koje elite (koje imaju korist od održavanja ili osnaživanja statusa kvo) reaguju na te reakcije. To su teme koje obrađujemo u šestom poglavlju. Prethodnih nekoliko godina (kao i tokom mnogih prethodnih decenija) bili smo svedoci ogromnog niza društvenih pokreta za socijalnu, političku i ekonomsku pravdu: protiv mera štednje, ekološki aktivizam, promocija ljudskih prava (uključujući proširenje definicije „ljudskog“ i same liste prava), reforma krivičnog prava, za smanjenje ili eliminaciju siromaštva i mnogih drugih. Jedan tužan kontinuitet predstavlja uspeh elita da te pokrete ili drže odvojene jedne od drugih ili, zapravo, međusobno suprotstavljene. Jedan od naših glavnih ciljeva u ovoj knjizi jeste da pokažemo temeljne veze koje postoje između naizgled nepovezanih tema, ne bi li tako ponudili razlog i podsticaj za udruživanje i jedinstvo.

Suočene s narastajućim otporom elite su bile u stanju da iskoristićavaju nezadovoljstvo da bi okrenule elemente društva jedne protiv drugih. U šestom poglavlju obrađujemo i tu stranu problema. Često, taj skup strategija zaodenuo je u takozvani populizam (ili nacionalizam ili patriotizam ili nativizam i tako dalje) u kojem se krivica za sadašnju situaciju svaljuje na najranjivije segmente društva (imigrante, nedominantne zajednice, stare, mlade, one s drugačijim sposobnostima, one „devijantne“ u odnosu na seksualne i druge norme) koji potom nemilosrdno ispaštaju zbog „kreposnih“ i zaslužnih elemenata društva. To ima (barem) dvostruku posledicu, davanja dodatnih ovlašćenja autoritarnim „populistima“ koji će zaštititi one toga vredne od bezvrednih i odvrćanja pažnje od onih u društvu koji zaista donose odluke koje proizvode neželjene posledice.

U poslednjem poglavlju ispitujemo neke konkretne elemente koji su uključeni u rad na progresivnoj promeni, kao i neke prepreke koje ograničavaju takve napore. Ključno je držati na umu (a to smo se trudili da prenesemo studentima) da ove teme i problemi imaju rešenja. Postoje ljudi koji rade na odgovorima i koji ih primenjuju. Njihov rad

pokazuje da se može ostvariti korisna promena, ali, takođe, i da postoje smetnje, gotovo uvek veoma krupne prepreke. Mnoge su institucionalne i ugrađene su u sisteme moći. Važan deo svakog rada na popravci mora biti pokušaj da se razumeju te prepreke i da se osmisle načini za njihovo prevazilaženje. Takvim poteškoćama uprkos, međutim, ne mogu se izbeći naporni pokušaji traganja za lekovima.

To je, dakle, tok ove knjige. Počinjemo ispitivanjem kako mislimo da razumemo svet, razmišljanjem o tome kako je svet principijelno organizovan, barem s obzirom na ono o čemu želimo da govorimo; zatim, o nekim ključnim posledicama takve organizacije, a potom i razmatranje načina na koji se pokreti organizuju zahvaljujući tim vrstama delovanja. Svako je poglavlje sastavljeno (prilično ovlaš i s određenim prilagođavanjima) od sređenih verzija predavanja koja smo držali prethodne tri godine, ali uglavnom s osloncem na onima s proleća 2019. Odražavajući njihove različite mada povezane intencije, dva dela svakog poglavlja stilski su prilično različita. U prvom delu svakog poglavlja (zasnovanog na Voterstonovim predavanjima) pokušavamo izložiti teorijski, konceptualni i istorijski pregled konkretne teme; jedan formalniji stil izlaganja obrađuje problematiku na analitički način, s namerno apstraktnim naglaskom. U drugom delu svakog poglavlja (zasnovanom na predavanjima Čomskog) izlažemo skup vrlo konkretnih istorijskih i savremenih ilustracija tih apstraktnijih tačaka. Vođeni empirijskom prirodom materijala, ton i stil tu zadobijaju jedan više pripovedački i konverzacioni duh. Iako su tokom kursa te dve komponente obuhvatale različita predavanja, bili smo u stanju da sasvim eksplicitno ukažemo na njihove najvažnije povezanosti prilikom izlaganja.

Na kraju, par reči o organizaciji i sadržaju. Da bismo potkrepili i ojačali poente o nužnosti i mogućnosti progresivne promene i da bismo ublažili pesimizam i turobnost predavanja, u najnovijoj verziji kursa uključili smo dva puta nedeljno posete aktivista i onih koji se bave temama o kojima je tada bila reč (s dva izuzetka, kada smo imali samo jednog posetioca tokom konkretne nedelje). Neki su bili lokalni gosti koji su lično došli na predavanja, drugi su bili virtuelni posetioci iz svih delova zemlje. Osim dodatne literature (na kraju knjige) za svako poglavlje

posebno, koja uključuje sve potrebne i preporučene kao i još neke ključne dodatne reference, takođe, donosimo i veoma sažet prikaz izlaganja svakog našeg posetioca, kao i linkove ka njihovim organizacijama. Na osnovu reakcija studenata, naš je osećaj da su te posete ispunile nameravanu svrhu pružanja nade prisutnima da je promena moguća, kao i neki pristup sferi aktivizma.

Mlađa generacija na našim kursevima i oni koji čitaju ovu knjigu suočavaju se s problemima koji se nikad nisu ranije javljali u ljudskoj istoriji, u celokupnoj istoriji. Da li će vrsta opstati? Da li će opstati organizovani ljudski život? Ta se pitanja ne mogu izbeći. Nema mogućnosti da se ostane po strani. Ako se ta mogućnost izabere u suštini se bira najgore. Ova je knjiga naš pokušaj da se artikuliše kako bi mogle izgledati delotvornije aktivnosti i kako bi se one mogle sprovesti.